

сучасного мовознавства», де витлумачено поняття граматики оцінки як нового наукового напрямку, мета якого – усебічне дослідження системи граматичних засобів вираження оцінних значень з урахуванням їх прагматичних характеристик [Космеда & Халіман, 2011]. Зауважено, що «розробка теорії граматики оцінки передбачає комплексний опис граматичних засобів вираження оцінних значень, що забезпечить вироблення правил уживання граматичних одиниць в оцінних функціях та трактування закономірностей їх тлумачення» [Космеда & Халіман, 2011].

У західній лінгвістичній традиції є фрагментарні праці з лінгвоаксіології та граматики оцінки (Майкл Халлідей, Джеймс Мартін, Пітер Уайт, колективна праця Джеймса Мартіна та Пітера Уайта, Сьюзан Ханстон, Лаура Хідальго-Доунінг), однак фундаментальні монографічні дослідження, що були б присвячені проблематиці лінгвоаксіології, відсутні на відміну від мовознавства східнослов'янського [Ковтун, 2020].

Назріла потреба розробити новий напрям – *контрастивна граматика оцінки*, оскільки порівняння граматичних засобів експлікації оцінки слугуватиме глибшому вивченню проблеми, розумінню внутрішньої суті мови, дасть змогу повно описати термінологічне поле метамови оцінки, наочно продемонструє частотність використання моделей вербалізації та граматики оцінки у порівнюваних мовах. Звісно, контрастивна граматика оцінки також повинна розроблятися з урахуванням поділу граматики на морфологію і синтаксис, тобто контрастивна морфологія оцінки й контрастивний синтаксис оцінки.

У своїх подальших розвідках уважаємо за доцільне проводити контрастивні дослідження граматики оцінки на матеріалі української, російської та англійської мов, оскільки це уможливить зіставлення української мови зі спорідненою, а також з мовою іншої сім'ї, що сприятиме поглибленню знань про рідну мову, її культурні, лексичні, семантичні та граматичні особливості, дасть змогу уточнити й доповнити метамову граматики оцінки не лише на матеріалі української мови, а й англійської, що є нагальною потребою.

Література

1. Гладуш Н. Ф., Павлюк Н. В. *Contrastive Grammar: Theory and Practice*. Київ : Київський ун-т. ім. Б. Грінченка; Нац. ун-т Києво-Могилянська акад., 2019. 296 с.
2. Загнітко А. *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 920 с.
3. Ковтун О. В. Проблематика лінгвоаксіології в західній дослідницькій традиції: аспектуальний огляд. *Challenges and achievements of European countries in the area of philological researches : Collective monograph*. Vol. 1. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2020. P. 274–297.
4. Космеда Т. А., Халіман О. В. «Граматика оцінки» як актуальна проблема сучасного мовознавства. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: Донец. нац. ун-т, 2011. Вип. 22. С. 17–23.
5. Bally, Charles. *Traité de Stylistique Française*. (3rd. ed., 2 vol.) Paris: C. Klincksiek. 1951. 264 p.
6. Khan, Geoffrey. *Encyclopedia of Hebrew Language and Linguistics*. Brill, 2013.
7. Lado, Robert. *Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. University of Michigan Press, 1957. 141 p.

УДК 81'44:81'37(811.111+8111.161.2)

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ДІЄСЛОВА МАНІПУЛЯТИВНОЇ КАУЗАЦІЇ ІЗ СЕМОЮ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ (В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ)

М. Куца

Вступні зауваження. Особливість одиниць дослідження (КЕД) полягає у тому, що вони поєднують у своїй семантичній структурі три фундаментальні категорії мови: каузативність, екзистенційність та заперечення.

Каузативними вважаються перехідні суб'єктно-об'єктні дієслова, які виражають причинно-наслідковий зв'язок між подіями, станами, фактами. Основним поняттям категорії каузативності є термін «каузативна ситуація». Кожна типова каузативна ситуація складається принаймні з: 1) відношення каузації, яке робить ситуацію каузативною; 2) каузатор (X); 3) об'єкт каузації (Y); 4) стан об'єкта каузації, що є обов'язковими для каузативної ситуації [1: 14]. Екзистенційні дієслова виражають ствердження про існування або присутність когось або чогось [2: 10]. Категорія заперечення в лінгвістиці – об'єкт вивчення багатьох дослідників, оскільки є лінгвістичною універсалією, яка може бути виражена на різних рівнях мови.

Дієслова маніпулятивної каузації передбачають наявність фізичного контакту. Формула тлумачення для дієслів із семантикою каузації за допомогою фізичної сили може бути представлена наступним чином: «X дією v1 каузує Y (не)існувати, застосовуючи фізичну силу». Застосування фізичної сили для впливу на об'єкт дії передбачає безпосередній контакт каузатора з об'єктом, на який спрямована каузація.

Базові семантичні типи. В результаті дослідження було виокремлено 82 одиниці дієслів англійської мови та 58 лексем української мови. КЕД англійської та української мов із семантикою каузації фізичною силою марковані семою «результативності» дії, вказуючи на те, що в процесі каузації об'єкт опиняється у стані, який каузується, тобто процес припинення існування успішно завершується.

Маніпулятивні КЕД каузації фізичною силою мають імпліцитну сему використання інструмента-частини тіла «руки» (та / або їхні складові частини), адже руки – це первинний найбільш уживаний людиною інструмент. Слід також зазначити, що інтегральна сема застосування сили міститься в глибинній семантичній структурі, тому додаткова вказівка на те, що дія відбувається за допомогою певних частин тіла в англійських та українських реченнях не потрібна. Наприклад, англ. *to crush* «to press something so hard that it is damaged or injured, or loses its shape» ‘роздавити’, укр. *задушити*.

Дієслова із семантикою застосування фізичної сили можуть містити додаткову семантичну ознаку «способу» виконання дії. Способом дії вважається додаткова сема, яка вказує на те, як відбувається каузація, й у словниковому тлумаченні виражається за допомогою обставини способу дії, вираженому імпліцитно і експліцитно. В обох мовах досліджуваних мовах були виокремлені одиниці, які містять СО способу дії «швидко/різко». Переважна більшість англійських КЕД комбінують базову для цієї підгрупи СО «швидко» з іншими ознаками «способу» дії, конкретизуючи характер швидкої дії. Дієслова *to eject*, *to thrust*, характеризуються складною семантичною структурою та сполучають семи «швидко» із семами «раптово» й «несподівано». Диференційними СО для лексеми *to throw off* «to manage to get rid of something/somebody carelessly and quickly that is making you suffer, annoying you, etc.» ‘швидко та недбало позбавитись від чогось, що змушує страждати, дратує’ є семи «недбало» та «швидко».

В українській мові лексеми з СО способу дії «швидко» є похідними від дієслова *рвати* «з силою, різкими рухами смикати, тягнути», наприклад, *висмикувати*, *видирати*, розм. *випручувати* та лексеми *викидати*, що формує синонімічний ряд *випирати* (натискаючи), розм. *вижбурювати*, розм. *вишпурювати*.

Семантика дієслів в обох мовах також може вказувати на те, що екзистенція об'єкта каузації припиняється за допомогою «удару», наприклад, *to knock out* «to make someone unconscious by hitting» ‘ударом змусити когось втрати свідомість’, укр. *вирубити*, *відключити*.

Дієсловами, які мають додаткову вказівку на застосування фізичної сили, представлену в словниковому тлумаченні дієслів, в англійській та українській мовах є КЕД із семою заперечення із додатковою семою «інтенсивність» залучуваної фізичної сили. Базова ФТ дієслів каузації фізичною силою передбачає вказівку на інтенсивність фізичного зусилля, спрямованого на об'єкт. Таким чином, семантику цих дієслів можна представити за

допомогою ФТ «Х дією v1 казує Y (не)існувати/ не знаходитись десь / у когось, застосовуючи фізичну силу».

В англійській мові сема «інтенсивності» знаходить відображення у словниковому тлумаченні дієслів, використовуючи іменник *force* «physical action» ‘фізична дія, який вказує на використання сили, наприклад, заст. книжн. *to rend* «to tear something apart with force or violence» ‘розірвати щось зі значною силою’, *to rip* «to tear something quickly and with a lot of force» ‘розірвати щось швидко та зі значною силою’, а лексема *to rive* «to split with force or violence.» ‘розбити з застосуванням сили чи насильства’ комбінує семи фізичної дії та значної інтенсивності.

В українській мові сема «інтенсивності» знаходить своє вираження у використанні в словниковому тлумаченні таких слів та виразів: «із силою», «за допомогою сили», наприклад укр. *роздвобати*, *сплюндрувати*, *вижбурлити*.

Лексеми української мови характеризуються словотвірною продуктивністю, утворюючи чисельні дериваційні ряди однокоренових префіксальних дієслів типу укр. *кришити-розкришувати-покришити* тощо.

Висновки. Одиниці дослідження поєднують у своїй семантичній структурі семи каузативності, екзистенційності та заперечення, представляють похідну складну категорію мови і характеризуються спільною базовою ФТ «Х дією v1 казує Y (не)існувати / (не)бути у стані v2». За семантикою каузативного компонента значення аналізованих КЕД емпіричний корпус дослідження демонструє, що лексеми англійської та української мов є продуктивними, демонструють варіативність в межах аналізованої групи, а лексеми української мови зокрема характеризуються подібністю словотвірної структури й утворюються від дієслівних основ за допомогою префіксів та суфіксів. В межах аналізованого емпіричного матеріалу були виокремлені дієслова із семою на використання руки-частини тіла, семантичними ознаками способу виконання дії (швидко/різко), інтенсивності, удару.

Література

1. Залужна О. О. Лексико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості привативних дієслів в англійській та українській мовах : монографія (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження). Вінниця : ТОВ «ТВОРИ». 2019. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/mono/2019.978-966-949-161-9>
2. Павлова Е. Б. Структура функционально-семантической категории экзистенциальности в английском языке (пространственный и фазовый аспекты). Вестник Московского государственного лингвистического университета. 2009.
3. Jespersen O. Negation in English and Other Languages. 1966. 151 p.

УДК 81'373.611

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ДЕМІНУТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

О. О. Ситенко

Спектр категорійної семантики демінутивності, особливості її вияву вимагають ґрунтовного аналізу для визначення регулярності / нерегулярності певних засобів реалізації тієї чи іншої семантики та встановлення специфіки градування такої семантики, наявності засобів імплікованої модифікації категорійної семантики демінутивності, що актуалізує проблему адекватного відтворення такої семантики спеціалізованими / неспеціалізованими засобами англійської мови. Останнє підтверджує актуальність такого аналізу категорійної семантики демінутивності, що в досліджуваній мові представлено цілим арсеналом експлікативних та імплікативних засобів, аналіз яких є предметом дослідження даної розвідки. У силу цього надзвичайно важливим постає простеження функціонально-